

Др Дејан РАДИЧЕВИЋ

археолог, доцент
Филозофски факултет
Универзитета у Београду,
Одељење за археологију
dradicev@f.bg.ac.rs
ORCID 0009-0007-1072-6568

Владан МИЛИВОЈЕВИЋ

мастер археолог, кустос
Народни музеј Аранђеловац
autarijati@gmail.com

Маријана БЕЦ

дипл. инж. архитектуре,
конзерватор-саветник
Завод за заштиту споменика
културе Крагујевац
marijana.bec@kulturnonasledje.com

Маријана ПРОТИЋ

мастер сликар – зидно
сликарство, конзерватор-
рестауратор саветник
Републички завод за заштиту
споменика културе Београд
marijana.protic@heritage.gov.rs

902.2(497.11)"2013/2023"
904:726(497.11)

ЂУРИНЕ ЋЕЛИЈЕ НА РУДНИКУ: АРХЕОЛОШКИ И КОНЗЕРВАТОРСКИ РАДОВИ 2013–2023. ГОДИНЕ

АПСТРАКТ: Од 2013. године на локалитету Ђурине ћелије у селу Манојловци на њанини Рудник изводе се археолошка ископавања ошатака некадашњеј манастира. До сада су истражени црква, конак који се налазио непосредно уз цркву са јужне стране и темељи мањих објеката источно од цркве. У непосредној околини сведочанства, археолошка сазнања представљају полазиште у покушају да се дође до поузданијих закључака о некадашњем изледу, функцији, времену настанка и живој у манастиру који је оквирно одређен у раздобље од XV до краја XVII столећа. Упоредо са археолошким истраживањима на откривеним објектима изведени су конзерваторски радови. Зидови цркве и очувани делови средњовековној живојиса у њеној унутрашњости конзервирани су до 2020. године. Нова фаза у конзерваторским радовима отпочела је 2023. године и односи се на конзервацију и презентацију конака.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Рудник, Ђурине ћелије, манастир, археолошка истраживања, конзерваторски радови

На североисточним падинама Рудника, катастарски у селу Манојловци, на самој граници са суседним Јарменовцима, налазе се рушевине у народу познате као Ђурине ћелије. Смештене су на омањем платоу стешњеном између околних брда. Непосредно испод платоа спајају се Јасички и Деспића поток, од којих настаје Калуђерски поток.

Североисточно се налази потес Калуђеровац. Калуђерски поток и Деспића поток чине границу између Манојловаца и Јарменоваца. Рушевине се данас налазе у густој шуми, удаљене од насеља (Слика 1). Најлакши приступ је са севера, стазом уз Калуђерски поток, а најближе су куће Маркићевића у Јарменовцима, удаљене око 1 км.

Археолошки радови

Ђурине ћелије привлаче пажњу истраживача још од друге половине XIX века.¹ У првој половини прошлог столећа на појединим деловима зидова, који су се у то време још уочавали на површини, стајале су фреске.² Народно предање и топонимија указивали су да се ради о остацима манастира, што је и потврђено археолошким ископавањима започетим 2013. године, у организацији Народног музеја у Аранђеловцу.³ Након пробних радова, истраживања су попримила систематски карактер тако да се, уз краће прекиде, још увек изводе, а финансирана су средствима Министарства културе Републике Србије, СО Топола, СО Аранђеловац и Народног музеја у Аранђеловцу.⁴

На почетку истраживања откривени су остаци цркве, која је потом у целини откопана, а даљим радовима на простору јужно од ње истражени су остаци грађевине опредељене као манастирски конак (Слика 2). Темелји мањих објеката, грађених знатно скромније од конака, истраживани су на простору источно од цркве, док су на западу откривени остаци потпорног зида који је овишавао плато према Калуђерском потоку.

[1] Јован Мишковић, „Опис Рудничког округа“, *Гласник Српској ученој друштва* XLI (1875), 177.

[2] Сребрица Кнежевић, Милка Јовановић, *Јарменовци. Српски етнографски зборник LXXIII, Одељење друштвених наука, Расправе и траја*, књ. 4. (Београд: Српска академија наука, 1958), 5.

[3] Дејан Радичевић, Владан Миливојевић, „Ђурине ћелије у Манојловцима – прелиминарни резултати археолошких истраживања 2013. године“, *Шумадијски записи* VII (2013), 79-94.

[4] Дејан Радичевић, Владан Миливојевић, Дејан Црнчевић, „Ђурине ћелије на Руднику: прелиминарни резултати археолошких истраживања у 2014. и 2015. години“, *Гласник Српској археолошкој друштва* 31 (2015), 233-255; Јована Гордић, Драган Ђирковић, „Манастир Ђурине ћелије: прелиминарни резултати археолошких истраживања у 2016. години“, у: *Рудник и Венчац са околином у средњем веку и раној модерни*, Тематски зборник радова са научног скупа одржаног 21. октобра 2017. године у Народног музеју у Аранђеловцу, ур. Мишић, С., Радичевић, Д., Шуница, М. (Аранђеловац: Народни музеј Аранђеловац и Центар за историјску географију и историјску демографију, Филозофски факултет – Универзитет у Београду, 2018), 207-225; Дејан Радичевић, Владан Миливојевић, „Манастир Ђурине ћелије на Руднику: археолошка истраживања 2018–2021. године“, *Гласник Српској археолошкој друштва* 38 (2022), 199-224.

Манастирска црква је једнобродна, дужине 6,70 м и ширине 4,70–4,86 м, са улазом на западној страни и полукружном апсидом на истоку (Слика 3). Зидана је од ломљеног камена са кречним малтером. Ширина зидова износи 0,60–0,70 м, а њихова очуваност била је различита, а највише око 2,50 м код јужног рамена апсиде. Тесаници сиге, пронађени у шуту, указују да је била засвођена полуобличастим сводом. Унутрашњи простор био је раздвојен олтарском преградом која се налазила на 2,74 м од улаза у цркву. Унутар олтарског простора, у северном зиду очувана је ниша за вршење проскомидије, испод које се у нивоу пода налази ограђен отвор за отицање воде. Под је направљен од камених плоча неправилног облика које су положене на танку малтерну подлогу. Унутар олтарског простора под је виши за око 0,10–0,15 м од пода у броду, а раздваја их лежиште за дрвену греду некадашње олтарске преграде. У централном делу брода остао је сачуван део мермерне амвонске плоче, пречника око 0,47 м. Била је кружна, без орнамента, углачане горње површине, благо угнуте ка центру.

Унутрашњост цркве је била живописана (Слика 4). Већ приликом пробних радова 2013. године откривене су мање површине под фрескама у северозападном углу брода, испод нише за проскомидију и на северној половини апсидалног зида.⁵ Однос између делова живописа у броду и олтарском простору указује да је у време осликавања цркве олтарска преграда већ била постављена. На апсидалном зиду фреске су очуване до висине од 1,57 м. Изнад слабије видљивог сликаног сокла, са представом набораних завесица, делимично је сачувана композиција Служба архијереја Агнецу (Слика 5). На јужном и делимично на западном зиду наоса, до висине од 0,80 м, опстао је само сокл, осликан представама које имитирају мермерну оплату.

[5] Д. Радичевић, В. Миливојевић, „Ђурине ћелије у Манојловцима...“, 84-85.

Према прелиминарним проценама, фреске у цркви на Ђуриним ћелијама су високог уметничког квалитета и могле би се одредити у прве деценије XV века. У недостатку других елемената који би омогућили прецизније датовање, хронолошко одређење живописа узима се као најближе времену градње цркве. На другој страни, за одређивање времена до када је била у функцији, од значаја је новац цара Фердинанда II (1619–1637) пронађен непосредно изнад пода.⁶

Уз првобитну цркву констатоване су касније доградње. На западној страни дозидана је припрата, дужине 3,30 м и ширине од 4,50 м до 4,74 м, са улазом на средини западног зида. Грађена је плочастим каменом, што се разликује од начина зидања првобитне цркве. Највероватније у истој грађевинској фази са дозидивањем припрате, на исти начин плочастим каменом, на источној страни су уз северно и јужно раме апсиде, призидана ојачања у дужини од 1,50 м. Приликом доградње припрате старији улаз у цркву, широк 1,40 м, сужен је на 0,60 м. Унутрашњи зидови припрате нису живописани, већ само омалтерисани. Само су се на првобитно спољном лицу западног зида цркве уочавали трагови црвенкасте боје, што је навело на помисао да су споља зидови цркве, пре додавања припрате, били омалтерисани и црвено обојени.⁷

Конак је саграђен непосредно уз цркву, источном и јужном страном укопан у падину која се спушта према Калуђерском потоку (Слика 6). Била је то спратна грађевина, димензија 10,25 x 11,25 м, израђена од ломљеног камена уз употребу кречног малтера. Зидови су ширине око 0,70 м, док је њихова очуваност различита: северни део западног зида у висини од 2,30 м, северни зид до висине од 2,10 м, а источни зид приземља, који је имао и функцију потпорног зида, у

висини од око 2 м. Дуж спољног лица западног зида налазио се сокл ширине 0,20 м, који је недостајао једино код североисточног угла конака, у дужини од 1,90 м.

Управно на јужни зид конака, на међусобном растојању од око 1,70 м, прислоњена су два паралелна зида, од којих је источни откривен у дужини од 4,05 м, док је западни очуван у дужини од 2,65 м. Ширина ових зидова износи 0,75–0,80 м, а очувани су у висини једног до два реда камена везана блатом. Оба зида делују као подзиди којима је простор са јужне стране конака обликован у виду тераса. Простор између ових зидова био је поплочан, а узимајући у обзир да је на јужном крају остала сачувана јама за дрвени стуб, може се претпоставити да је највероватније био наткривен у виду отвореног трема, кроз који је могао водити приступ спратном делу конака са јужне стране.

У приземљу конака налазиле су се две просторије за које је закључено да су највероватније коришћене као економске. Улази су се налазили на западном зиду. Јужни улаз је био ширине 1,40 м и потпуно је урушен. Северни је био боље сачуван, шири је од јужног (2,20 м) и имао је зидане доворотнике. На том улазу очуван је и праг, озидан крупнијим, дужим каменом, док је са обе стране пролаза, у унутрашњем лицу западног зида, сачувано лежиште за дрвену греду која је носила врата.

Од горњег спрата сачуван је једино део који се налази уз источни зид конака. Услед дејства ерозије, надземни делови ових зидова слабо су очувани (код североисточног и југоисточног угла само у висини од једног реда камена). У североисточном углу откривени су остаци зиданог ватришта – камина, обликованог у виду полукружне нише у источном зиду, са унутрашњим пречником од 1,30 м, док је са спољне стране обликован као правоугаони испуст, у дужини од 1,63 м, избачен од 0,44 до 0,60 м.⁸

[6] Д. Радичевић, В. Миливојевић, Д. Црнчевић, „Ђурине ћелије на Руднику...”, 239.

[7] Д. Радичевић, В. Миливојевић, „Ђурине ћелије у Манојловцима...”, 87.

[8] Д. Радичевић, В. Миливојевић, „Манастир Ђурине ћелије на Руднику...”, 211-213, слике 9 и 10.

Испод цркве су уочени трагови старијег објекта грађеног од дрвета. Оквирно је приписан раздобљу позног средњег века, али су прецизније хронолошко одређење, као и функција, остали без поузданог одговора.⁹ Трагови бар једног старијег објекта, као и старији гробови, откривени су и приликом истраживања унутрашњости конака. Слојеви из времена пре изградње издвојени су и око конака, али није било могуће установити њихов однос према цркви, односно да ли јој претходе или су формирану у време када је већ била у функцији.¹⁰

Питање какву је функцију имао објекат (или објекти) чији су остаци откривени на простору источно од цркве такође је остало без коначног одговора (Слика 7). Једино се у погледу датовања ових скромних темеља од камена везаног блатом, који су могли носити зидове и кров од дрвета, могу изнети одређена оквирна запажања. Наиме, грађевина, радно означена као објекат 1, подигнута је уз цркву која је већ постојала. Испод њеног пода истражен је слој са грнчаријом приписаном позносредњовековном раздобљу. На другој страни, отворено је питање до када је овај објекат био у функцији. У другој половини 17. века, када је преко његовог северног зида укопан гроб, већ је био затрпан сипаром.¹¹

Приликом ископавања на простору источно и северно од цркве откривени су и делови некадашњег система дренажних канала који су у различитим фазама живота у манастиру са овог простора одводили воду према Калуђерском потоку. Старији канали укопани у здравицу имали су конструкције од камених плоча постављених

у виду двосливног крова¹², док су каснији канали констатовани на мањој дубини, укопани у слој сипара, направљени од усправно постављеног плочастог камена и покривени тањим каменим плочама.

На простору око цркве и западно од конака, а делом и испод њега, истраживани су гробови. Подељени су у два хоризонта сахрана, у зависности од тога да ли су приписани времену пре или после дозирања припрате и изградње конака. Сахрањивање око цркве започето је вероватно убрзо после њене изградње. Припрате је саграђена над старијим гробовима¹³, а сахрањивање јужно од цркве трајало је најдуже до времена када је падина засечена и на том месту саграђен конак. Гробови млађег хоризонта, укопани испред постојећег конака, оквирно су датовани у раздобље друге половине 16. и 17. века, будући да резултати досадашњих истраживања показују да конак није саграђен пре средине 16. века, као и да је био у функцији до краја живота манастира. Истом хоризонту сахрана припадају гробови обележени надгробним плочама који су ископавани северно од цркве. Њихово датовање извршено је на основу предмета пронађених у њима и натписа на плочи спахије Јована из 1633. године. Простор северно од цркве је у то време коришћен и за сахране световних лица, мада можда само чланова спахијине породице или блиске родбине, док су на платоу западно од конака вероватно сахрањивани монаси.¹⁴

Узимајући све у обзир, може се закључити да су досадашња археолошка истраживања Ђуриних ћелија изнедрила читав низ сазнања о материјалним траговима

[9] Д. Радичевић, В. Миливојевић, Д. Црнчевић, „Ђурине ћелије на Руднику...“, 243-245; Д. Радичевић и В. Миливојевић, „Манастир Ђурине ћелије на Руднику...“, 201-203.

[10] Д. Радичевић, В. Миливојевић, Д. Црнчевић, „Ђурине ћелије на Руднику...“, 245; Ј. Гордић, Д. Ђирковић, „Манастир Ђурине ћелије...“, 213-215.

[11] Д. Радичевић, В. Миливојевић, „Манастир Ђурине ћелије на Руднику“, 209.

[12] Д. Радичевић, В. Миливојевић, Д. Црнчевић, „Ђурине ћелије на Руднику...“, 246; Д. Радичевић и В. Миливојевић, „Манастир Ђурине ћелије на Руднику...“, 206, Слика 5.

[13] Д. Радичевић, В. Миливојевић, Д. Црнчевић, „Ђурине ћелије на Руднику“, 239-240.

[14] Д. Радичевић, В. Миливојевић, Д. Црнчевић, „Ђурине ћелије на Руднику...“, 248-252; Дејан Радичевић, Владан Миливојевић, „Надгробни споменик Јована спахије са локалитета Ђурине ћелије на Руднику“. *Найтици и зайци* 2 (2016), 35-41.

некадашњег манастира. У недостатку писаних сведочанстава, она представљају једино полазиште у покушају да се дође до поузданијих закључака о некадашњем изгледу, функцији, времену настанка и животу у манастиру. Посебан проблем представља повезивање откривених остатака на терену са изворним подацима које пружају турски дефтери XV и XVI века. Судајући по њима, на североисточним падинама Рудника у првим вековима турске владавине постојало је више манастира. У дефтерима из XVI века наводе се три манастира за којима би се могло трагати у најближем окружењу. Два су забележена у Јарменовцима – Свети Никола и Свети Архангел¹⁵ – а трећи је Светог Николе код Шаторње, чији је други назив био Ђурановић.¹⁶ Ниједан од ових манастира до сада није поуздано убициран. Узимајући у обзир да се Ђурине ћелије данас налазе на самој граници између Јарменоваца и Манојловаца, највероватнијом се чини могућност да је на овом локалитету откривен један од јарменовачких манастира.

Конзерваторски радови

Годинама уназад, осим археолошких ископавања, на Ђуриним ћелијама одвијају се и конзерваторски радови. Већ на почетку истраживања 2014. године, након договора са стручњацима Републичког завода за заштиту споменика културе и Завода за заштиту споменика културе из Крагујевца, као и са представницима локалне самоуправе и Српске православне цркве, уместо затрпавања ископа, одлучено је да се даљи радови одвијају у складу са планираном

реконструкцијом цркве и конзервацијом фресака на зидовима. Како би се отклонили узрочници влаге штетне по живопис и омогућило њихово сушење пре зимских мразева, зидови су споља и изнутра ослобођени од наслага шута. Затим је над црквом подигнута заштитна конструкција и на крају је, у складу са условима које је издао Републички завод за заштиту споменика, обављена превентивна (привремена) конзервација фресака с циљем да се спречи њихово обрушавање.¹⁷ Све нестабилне ивице опшивене су кречним малтером, док су нестабилне површине фиксирание газом и 3% паралоидом раствореним у ацетон. Тако обезбеђене фреске затрпане су сувим песком који је обложен таблама стиropора како би се спречио продор влаге.

Када је Завод за заштиту споменика културе Крагујевац крајем 2015. године отпочео реализацију конзерваторско-рестаураторског пројекта, остаци цркве били су покривени фолијама постављеним на дрвене греде које се директно ослањају на зидове цркве. Радови на првој фази пројекта – изради трајније покривке за заштиту остатака цркве – отпочели су крајем октобра 2016. и завршени средином новембра исте године.¹⁸ Дрвена кровна конструкција на три воде прво је израђена у радионици, где су сви елементи обележени како би били поново монтирани на лицу места (Слика 8). Како је циљ био да се превентивна конструкција постави тако да се не израђују стопе темеља и девастира простор око цркве, у том тренутку још непотпуно истражен, одлучено је да се конструкција постави на стубове који се или ослањају на дрвене греде постављене преко темељног проширења или на багрове

[15] Ахмет Аличић, *Турски кайсасарски ѱойиси неких ѱодручја зајадне Србије XV и XVI века* (Краљево: Историјски архив; Чачак: Међуопштински историјски архив; Титово Ужице: Историјски архив, 1984) 349, 391; А. Аличић, *Турски кайсасарски ѱойиси неких ѱодручја зајадне Србије XV и XVI века II* (Чачак: Историјски архив, 1984) 250; А. Аличић, *Турски кайсасарски ѱойиси неких ѱодручја зајадне Србије XV и XVI века III* (Чачак: Историјски архив, 1985), 40, 260.

[16] А. Аличић, *Турски кайсасарски ѱойиси I*, 298, 393; А. Аличић, *Турски кайсасарски ѱойиси II*, 250, 985; А. Аличић, *Турски кайсасарски ѱойиси III*, 41.

[17] Превентивну конзервацију фресака обавила је Б. Шаренац, конзерватор-рестауратор, као волонтер Завода за заштиту споменика културе Крагујевац, под стручним надзором мр М. Станисављевића, конзерватора-рестауратора, саветника Републичког завода за заштиту споменика културе у Београду.

[18] Радови су финансирани средствима које је издвојило Министарство културе и информисања Републике Србије, а изведени у организацији Завода за заштиту споменика културе Крагујевац, под руководством М. Беџ.

ступце у избушеним отворима у тлу. Након постављања конструкције стубова монтирана је кровна конструкција, а затим је кров летвисан и препокривен салонит плочама (Слика 6). Висина крова је на око 4,60 м изнад коте пода. На горњу половину вертикалне конструкције надстрешнице постављена је цирада, а на делу калкана дрвене даске у циљу спречавања атмосферских падавина у цркву и заштите зидова, али тако да се омогућава проветравање самих зидова и фресака. Израђена су и привремена дрвена врата на цркви у циљу спречавања уласка животиња и постављена инфо табла на оквир надстрешнице.

У другој фази радова која је отпочела крајем априла и завршила се крајем маја 2017. године извршена је конзервација зидова цркве. Спољни зидови прво су очишћени млазом воде под притиском, док су унутрашњи, због фресака, чишћени само ручно. Сав дотрајао дерс је обијен, сви растрешени делови камених зидова су демонтрани, а доминантни каменови и угаоници су претходно означени како би се вратили на иста места. Презиђивање је рађено у кречном малтеру (хидраулички креч NHL5 са додатком малтера за одливке Belit, све без цемента, произвођача ROFIX), с обзиром да је и изворни малтер кречни, али највише због спречавања негативног утицаја цемента на фреске. Начин зидања био је у свему према изворном зидању, уз враћање угаоних и специфичних каменова на места где су и оригинално затечени. Пажљиво су президане нише и отвор крстионице у унутрашњим деловима зидова. Делови зидова цркве дозидани су максимално до највеће затечене висине на страни зида који се презиђивао ради презентације, али и омогућавања истицању атмосферилија ван унутрашњости цркве. Зидови су затим фуговани хидрауличким малтером NHL5 и Belit-ом. Горњи делови зидова „заливени“ су ређим малтером истог састава ради испуњавања свих површина и спречавању продора атмосферилија. Изворни сачувани дерс и

малтер на деловима припрате заштићени су у два премаза средствима за консолидацију и повећање чврстоће (произвођача Hemieko). Овим радовима завршени су конзервација и рестаурација зидова цркве, а сама црква, тј. њени остаци, заштићени су и презентовани до коначне обнове цркве.

Након конзервације зидова, у цркви је преостала само конзервација живописа, што је урађено 2020. године (Слика 9).¹⁹ Захват је урађен у складу са принципима струке, уз употребу материјала који су реверзибилни и природни, не стварају нежељене последице по оригинал и не угрожавају његову стабилност. Изведено је детаљно инјектирање, уклањање старих опшивака који су изгубили своју примарну функцију, опшивање живописа и попуњавање лакуна кречним малтером, као и чишћење бојеног слоја од наслага прашине, чађи, соли и наноса земље. Фиксирање бојеног слоја и деградираног оригиналног малтера обављено је уз употребу нано креча. Детаљним устаљеним пробама утврђено је у којој мери и на којим местима је бојени слој нестабилан и пулверизовао и у складу са добијеним резултатима третиран је на адекватан начин. Бојени слој, након фиксирања, који се налазио испод слојева нечистоћа и соли, које су се манифестовале као тамни или светли филтери, у зависности од природе филма, чишћени су механички, коришћењем скалпела, четкица са стакленим влакнима, Моровим раствором или употребом вишаба у зависности од ситуације, док су комплетна површина зида, малтера и бојеног слоја третиран раствором бензалконијум хлорида, ради уништавања микрофлоре (Слика 10/1).

За потребе опшивања фрагмената и оригиналног малтера коришћен је класичан кречни малтер са агрегатом одговарајуће боје. Ретуш плombe су постављане до нивоа

[19] Радови су финансирани од стране Министарства културе и информисања Републике Србије. Обављени су у организацији Народног музеја Аранђеловац, а спровела их је стручна екипа Републичког завода за заштиту споменика културе, под руководством М. Протић.

оригиналног бојеног слоја пазећи да се не оштете ивице бојеног слоја (Слика 10/2). По свом саставу такође су класичан кречни малтер финијег агрегата.

Сликaрство на Ћуриним ћелијама захтевало је доста компликован приступ решавању количине ретуша, због разлика у нивоу очуваности бојеног слоја (Слика 11). Неки од ретуша су извођени самотонирањем у неутралном тону како плomba не би одударала од оригинала, што је случај са деловима где је околни бојени слој скоро нестао. Тамо где су површине биле са савршено очуваним бојеним слојем са јасним цртежом ретушем су спајани линија и боја да што мање одудара од оригинала како не би правила утисак оштећења без потребе.

Нова фаза у конзерваторским радовима на Ћуриним ћелијама отпочела је 2023. године и односи се на конзервацију и презентацију конака.²⁰ С обзиром да нису добијена средства за конзервацију читавог конака, одлучено је да се конзервира и рестаурира само предњи, западни зид и један, накнадно изграђен, унутрашњи преградни зид између две просторије у сутеренском делу (Слика 12). Прво је демонтиран нестабилан камен и обијен је дерутни дерс. Како преградни зид лежи на земљи и нема темеља, постојала је дилема да се пре презиђивања тог зида изради темељна АБ греда, јер би се у супротном зид срушио услед сопствене тежине. Узевши у обзир да преградни зид, дебљине око 0,77 м, није повезан са ободним зидовима и да је највероватније израђен у некој каснијој фази, одлучено је да се он само презентује до висине од максимум 0,60 м, односно докле је безбедно президати га без темеља. Током ових радова рестаурирана је десна страна улаза у сутеренску просторију која се обрушила мало након што је конак откривен. Рестаурација

је рађена на основу сачуваног узора са леве стране. Делови предњег зида су, осим што су рестаурирани, делимично надзидани како би се боље презентовао конак. Врхови зидова, тј. круне зида президане су нешто јачим малтером него доњи делови. Након презиђивања и надзиђивања све обијене фуге су поново фуговане, а остављен је изворни дерс који је био у добром стању. Материјал за презиђивање и фуговање је кречни малтер (хидраулички креч NHL5 са додатком малтера за одливке Belit, све без цемента, произвођача ROFIX), као и на зидовима цркве.

Након завршетка радова, конзервирани и рестаурирани зидови нису покривени фолијама, како би се тестирао уграђени материјал и квалитет изведених радова и по потреби реаговало након презимљавања. Наставак радова на конзервацији конака планиран је за следећу годину.

Истраживање је спроведено уз подршку Фонда за науку Републике Србије, бр. пројекта 1565, *Reshaping Nobility: Formation of the new Christian elite in Ottoman Serbia (15th–18th century)* – NOBILITY.

Литература

Аличић, Ахмет. *Турски каласијарски ѿииси неких ѿодручја зајадне Србије XV и XVI века* I. Краљево: Историјски архив; Чачак: Међуопштински историјски архив; Титово Ужице: Историјски архив, 1984.

Аличић, Ахмет. *Турски каласијарски ѿииси неких ѿодручја зајадне Србије XV и XVI века* II. Краљево: Историјски архив; Чачак: Међуопштински историјски архив; Титово Ужице: Историјски архив, 1985.

Аличић, Ахмет. *Турски каласијарски ѿииси неких ѿодручја зајадне Србије XV и XVI века* III. Краљево: Историјски архив; Чачак: Међуопштински историјски архив; Титово Ужице: Историјски архив, 1985.

Гордић, Јована, Ћирковић, Драган. „Манастир Ћурине ћелије: прелиминарни резултати археолошких истраживања у 2016. години”. *Рудник и Венчац са околином у средњем веку и раној модерни*, Тематски зборник радова са научног скупа одржаног 21. октобра 2017. године у Народном музеју у Аранђеловцу, ур. С. Мишић, Д. Радичевић, М. Шуица, 207-225. Аранђеловац: Народни музеј Аранђеловац, Центар за историјску географију и историјску демографију Филозофског факултета у Београду 2018.

[20] Као пројекат Народног музеја Аранђеловац, под руководством В. Миливојевића, уз стручни надзор М. Беџ, радови су почели крајем новембра 2023, а завршени крајем маја 2024. године. Финансијска средства и овог пута обезбеђена су од стране Министарства културе и информисања Републике Србије.

Кнежевић, Сребрица, Јовановић, Милка. *Јарменовци*. Српски етнографски зборник LXXIII, Одељење друштвених наука, Расправе и грађа, књ. 4. Београд: Српска академија наука, 1958.

Радичевић, Дејан, Миливојевић Владан. „Ђурине ћелије у Манојловцима, прелиминарни резултати археолошких истраживања 2013. године”, *Шумадијски записи* VII (2013), 79-94.

Радичевић, Дејан, Миливојевић Владан. „Надгробни споменик Јована спахије са локалитета Ђурине ћелије на Руднику”, *Напојиси и записи* 2 (2016), 35-41.

Радичевић, Дејан, Миливојевић, Владан, Црнчевић, Дејан. „Ђурине ћелије на Руднику: прелиминарни резултати археолошких истраживања у 2014. и 2015. години”. *Гласник Српској археолошкој друштва* 31 (2016), 233-255.

ЂУРИНЕ ЋЕЛИЈЕ ON RUDNIK: ARCHAEOLOGICAL AND CONSERVATION WORKS (2013–2023)

Since 2013, archaeological excavations have been conducted at the Đurine Ćelije site in the village of Manojlovci on Mount Rudnik, uncovering the remains of a former monastery. The research has focused on the church, a monastic residence (konak) located to the south, and the foundations of smaller structures to the east. Due to the absence of written records, archaeological findings provide key insights into the monastery's layout, function, and period of use, estimated to span from the 15th to the late 17th century.

The church is a single-nave structure measuring 6.70×4.70 – 4.86 meters, with an entrance on the western side and a semicircular apse. It was built using rubble stone with lime mortar. The interior was adorned

with frescoes, dated to the 15th century. Excavations have also revealed remnants of an ambo plate, an altar screen, and a later-added narthex. The monastic residence was a two-story building measuring 10.25×11.25 meters, with storage rooms on the ground floor. A cemetery was also investigated, with the most recent burials dating to the 17th century.

Conservation efforts have accompanied the excavations. By 2020, the church walls and frescoes were preserved. A new phase began in 2023, focusing on the conservation and presentation of the monastic residence. Research suggests that this monastery may correspond to one of three recorded in 16th-century Ottoman tax registers, most likely St. Nicholas in Jarmonovci.

Dejan RADIČEVIĆ, PhD

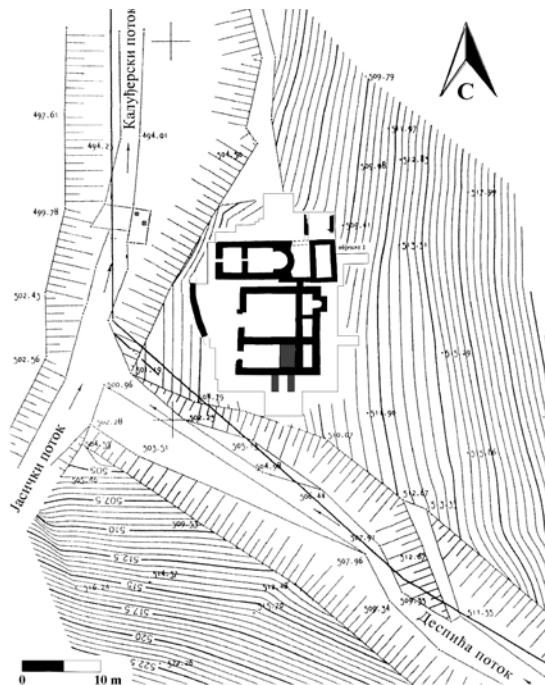
Vladan MILIVOJEVIĆ

Marijana BEC

Marijana PROTIĆ

Сл. 1. Ђурине хелије, поглед са севера

Сл. 7. Остаци грађевина источно од цркве

Сл. 8. Радови на покривању цркве

Сл. 9. Конзерваторски радови на фрескама

Сл. 10. Фреске у фази чишћења (1), фреске у фази постављања ретуш пломби (2)

Сл. 11. Фреске у унутрашњости апсиде, после конзервације

Сл. 12. Зидови конака после конзервације